

УДК 336.77:330.567.22(477)

С.Ю. БІЛОУСОВА

*Харківський державний технічний університет
будівництва та архітектури, Україна*

СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ КРИЗИ

У статті розглянуто та проаналізовано теоретичні аспекти споживчого кредитування, зміни відсоткової ставки в умовах кризи та організація споживчого кредитування в банках. Розглянуті останні дослідження провідних українських економістів та фінансистів та досвід іноземних банків. За останні роки в економічній політиці України було досягнуто певних успіхів - зростання реальних доходів населення та значне розширення обсягів банківських кредитів фізичним особам. Поряд із цим виникло багато проблем в організації споживчого кредитування, які детально розглядаються у даній статті. Також розглянуті перспективи розвитку цього виду позики в майбутньому.

Ключові слова: *споживчий кредит, кредит, відсоткова ставка, платоспроможність, криза.*

Споживче кредитування з кожним роком набуває все більшої актуальності. Це пов'язано з тим, що всі ланки суспільства прагнуть ефективно функціонувати, а без розвитку банківської інфраструктури, насамперед споживчого кредитування, неможливий нормальний розвиток суспільства, а саме: всіх його верств населення [1].

Особливо актуально це питання стоїть перед молодим поколінням для проживання, якому відразу хотілося б мати власне житло та можливість його обладнати. Кажучи про це, маються на увазі не предмети розкоші, а елементарні засоби для існування, необхідні для нормального проживання як молодих сімей, так і інших верств населення. Ідеться про квартиру, телевізор, меблі, холодильник та інші речі тривалого користування, які лю-

дині вкрай необхідні для нормального існування в суспільстві. Якщо ми хочемо побудувати багату і високорозвинуту країну, то це можливо лише за тієї умови, що кожен член нашого суспільства житиме в добробуті. Цю проблему в деякій мірі можна розв'язати за допомогою такого банківського продукту як споживчий кредит [2, 3].

Проблемам споживчого кредитування присвячені наукові праці О.І. Барановського, О.В. Васюренко, Г.М. Гамидова, В. В. Корнеєва, А.В. Соколової, а також статті економістів у періодичних виданнях, таких як «Деньги», «Бізнес», «Кореспондент» та ін.

Головна ідея статті полягає в аналізі організації споживчого кредитування в провідних банках України, детальному розгляді їхньої кредитної політики та умов надання позики, визначенні лідерів у цих видах кредитування, проведенні аналізу зміни їхньої відсоткової ставки, а також сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальників–фізичних осіб, що використовуються вітчизняними банками. Тому мета дослідження – з'ясування сутності споживчого кредитування, виявлення взаємозв'язку між ним та політикою банку, розгляд кредитної політики провідних банків України, а також визначення проблем і перспектив розвитку цього виду кредиту в Україні.

Основні методи дослідження, використані в роботі: спостереження, групування, порівняння та аналіз.

Споживче кредитування відіграє значну роль у забезпеченні соціальних потреб населення, формуванні платоспроможного попиту, який, у свою чергу, впливає на розвиток економіки країни, полегшуючи процес реалізації продукції, прискорюючи отримання прибутку і доходів Державного бюджету. Саме тому в статті проаналізовано роботу банків на початок кризи за різними видами споживчих кредитів. Так, «УкрСиббанк» зайняв лідируючі позиції з кредитування житла на первинному ринку нерухомості, кредитування земельних ділянок та нових автомобілів іноземного виробництва, при цьому пропонуючи не тільки низькі відсоткові ставки, а й найменші розміри переплати серед інших банків. Банком-лідером у кредитуванні житла на вторинному ринку є «Приватбанк», у свою чергу банк «Фінанси та Кредит» замикає п'ятірку в цьому виді кредитування і посідає перше місце з кредитування автомобілів, що вже були

в користуванні. Щодо лідерів у наданні кредиту на послуги, а саме: на навчання, можна виділити такі банки, як «Імексбанк», «НадраБанк» та «Укрсоцбанк».

Поряд із цим були проведені дослідження щодо організації споживчого кредитування в умовах кризи та сьогодні, які показали, що банки змінили як відсоткові ставки, так і підвищили вимоги щодо першого внеску.

Криза змусила банки шукати додаткові джерела доходів. Виходом для них стало підвищення процентних ставок за отриманими позичальниками кредитам, що робилося, як правило, в односторонньому порядку. За даними НБУ, наприкінці 2008 року ставки за раніше отриманими позиками в іноземній валюті вирости на 3%, до 16-18%, а в гривні - на 5%, до 22-24%. Така політика викликала масове невдоволення клієнтів банків, що призвело до прийняття Верховною радою закону № 661-VI, що забороняє банкам в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема збільшувати розмір процентної ставки за кредитами або зменшувати його по депозитах (крім вкладів до запитання). Відповідні поправки були внесені до ст. 55 закону "Про банки і банківську діяльність" та ст. 1056-1 і 1061 Цивільного кодексу. Два місяці тому аналогічна заборона була поширена і на кредитні спілки та ломбарди (закон № 3524-1 від 21 січня 2010) [4].

Банкіри дуже стурбовані втратою можливості впливати на кредитні ставки, адже ця заборона зв'язує руки банкам. Натомість очевидний позитивний ефект від заборони відчували позичальники, які тепер можуть бути впевнені, що чергової хвилі підвищення процентних ставок не відбудеться. Втім, майбутнім клієнтам банків ця норма завадить скористатися кредитами. Це пов'язано з великими розривами в термінах кредитів і депозитів. Оскільки основна маса депозитів є короткостроковим ресурсом (на 3-12 місяців), то кредити не можуть надаватися на значно триваліший термін. Отже банки повинні розробити нові механізми, що дозволили б адаптувати ставки за кредитами. Можна запропонувати впровадження плаваючої ставки, розмір якої періодично переглядається і прив'язаний до депозитної ставки. Встановлення плаваючих ставок за кредитами є звичайною практикою для іноземних банків, а фіксована ставка, одного разу встановлена у договорі, залишається незмінною. У цьому випадку у пози-

чальників є вибір при підписанні договору на користь фіксованої або плаваючої ставки.

Необхідна передумова надання будь-якого кредиту – аналіз кредитоспроможності позичальника, і споживче кредитування не виняток. Проведення цієї процедури – досить важливий етап у наданні кредиту, бо аналізується здатність позичальника своєчасно і в повному обсязі покрити заборгованість за кредитом, тобто зменшити ступінь ризику, який банк візьме на себе, надавши кредит. Так, більшість банківських установ не приділяли належної уваги цьому питанню, видаючи кредити за наявності лише паспорта або взагалі розміщаючи машину з грошима у людних місцях і роздаючи їх кожному бажаючому. Ось чому це питання особливо актуальне.

Сьогодні більшість банків автоматизувала процес аналізу кредитоспроможності позичальника. Скорингові системи вже є в таких банківських установах: «Дельта Банк», «Банк Аваль», «Родовід Банк», «Альфа Банк» (Україна), «ОТР Банк», «Home Credit Банк», «VAB Банк», банк «Фінанси та Кредит», «УкрСиббанк» [5].

Споживче кредитування тісно пов'язано з різноманітними економічними та соціальними показниками. Це пояснюється тим, що, впливаючи один на одного, вони спричиняють певні зрушення в економіці, причому ці зміни можуть справляти різний ефект, як позитивний, так і негативний. Саме тому для подальшого розвитку споживчого кредитування необхідно визначити зв'язок між ними та мінімізувати проблеми, які постають на шляху. Проаналізувавши взаємозв'язок споживчого кредитування та роздрібного товарообміну за даними статті [5], помітне стрімке зростання споживчого кредитування з 2005 р. і його подальше зростання, яке відбувається навіть в умовах фінансової нестабільності, коли банки змінюють умови кредитування майже щомісяця. Особливу увагу хотілось би зосередити на обсяг проблемних кредитів, який на березень 2009 р. складав близько 22,5 млрд. грн, що майже в п'ять разів більше порівняно з 2007р.

Основними проблемними моментами у сфері споживчого кредитування слід визнати майже повну відсутність законодавчої бази кредитного процесу, недосконалу організацію споживчого кредитування в банках України та високі процентні ставки за кредитами. Для більш ефективного

функціонування сфери споживчого кредитування можна виділити наступні основні шляхи подальшого розвитку споживчого кредитування в цих умовах. Основну увагу хотілось звернути як на роль держави, так і на діяльність банківських установ у цій ситуації. В умовах фінансової кризи стратегічний напрям діяльності уряду – стимулювання збільшення інвестицій у реальний сектор національної економіки. Для цього, крім активізації реалізації проектів Євро–2012, необхідно розблокувати приватизаційні процеси. Але тут без допомоги Верховної Ради не обійтися, адже нагально потрібно прийняти Державну програму приватизації. Також необхідно ухвалити низку законопроектів, розроблених урядом і спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості України. Поряд із цим важливо передбачити створення Стабілізаційного фонду, кошти якого спрямовуватимуться на забезпечення всіх гарантійних зобов'язань держави, що посилять довіру до намірів уряду проводити виважену та збалансовану бюджетну політику.

З боку держави спостерігається вирішення таких питань, як розробка механізму державної підтримки банків (сьогодні понад 20 банків України проблемні в плані своєї діяльності, але НБУ може взяти під своє піклування лише 7–8 банків), вдосконалення законодавчої бази в частині розробки систематизованого підходу щодо організації саме кредитного процесу (розробити НБУ положення або інструкцію, яка б дала можливість регулювати кредитні відносини). Щодо банківських установ, то можна запропонувати підвищити ефективність банківського ризик-менеджменту (в тому числі вдосконалення організаційної структури) та, спираючись на математичні дослідження, можна знизити відсоткові ставки за кредитами на товари й послуги національного виробника.

Отже, стосовно споживчого кредиту можна виділити декілька специфічних рис:

– це вид позики відображає відносини між кредитором і позичальником, сенс яких полягає у кредитуванні кінцевого споживання, на відміну від позик, які надають суб'єктам господарювання для виробничих цілей або для придбання активів, що породжують рух вартості;

– на відміну від інших видів кредиту, якими користуються переважно суб'єкти господарювання, споживчі кредити одержують фізичні особи;

– споживчий кредит є засобом задоволення споживчих потреб населення, тобто особистих, індивідуальних потреб людей. Надання споживчих позик населенню підвищує їх платоспроможний попит, життєвий рівень в цілому, та прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів;

– всі види споживчого кредиту мають соціальний характер, оскільки вони сприяють вирішенню суспільних проблем - підвищенню життєвого рівня населення, утвердженню принципів соціальної справедливості [6] .

Існує досить широкий спектр банківських продуктів зі споживчого кредитування як на світовому ринку, так і України. Необхідність кредитування населення на споживчі потреби обумовлюється тим, що задовольняються їхні потреби, підвищується їхній платоспроможний попит, життєвий рівень у цілому, а також певним чином згладжується соціальна нерівновага суспільства. Нині Україна переживає фінансову кризу, основні причини якої: тягар зовнішнього боргу, великий дефіцит рахунку поточних операцій та слабкість банківського сектора. За останні шість місяців попит на іпотеку значно знизився. Обсяг видачі іпотечних кредитів зменшився з 10,2 млрд. до 4,2 млрд. грн. На це вплинула дефляційна політика держави, жорсткі умови видачі кредиту, зростання відсотків за кредит, коливання курсу долара тощо. Надання позик фізичним особам без належного аналізу їхньої кредитоспроможності – одна з причин, що призвела до ризикованої діяльності банків, а отже, і до слабкості банківської системи загалом. Тому впровадження таких заходів, як розробка планів екстреного фінансування, внесення змін в існуючу систему гарантування – основні заходи для налагодження справ у банківському секторі, в тому числі і для відновлення системи споживчого кредитування [4].

Отже, підводячи підсумок даної роботи можна сказати, що споживче кредитування є невід’ємною ланкою банківської системи, а тому налагодження справ у цій сфері буде сприяти «оздоровленню» усієї банківської системи. Головною причиною, що призвела до низки проблем є криза останніх років, яка спостерігається не тільки в Україні, а й в усьому світі. Банки, щоб привабити у цей час клієнтів допустилися значної помилки – надавали позики фізичним особам, не проводячи належний аналіз їх кредитоспроможності, чим підвищили ризик своєї діяльності. Тому на дано-

му етапі, виходячи з вище проведених досліджень, треба внести деякі зміни у вже існуючу систему гарантування і зайнятися розробкою планів екстреного фінансування.

Література

1. Харламов П. *Как и у кого оформить кредитку во время кризиса* / П. Харламов // *Деньги*. – 2009. – № 1. – С. 17–19.
2. Круглик С. *Створення позитивного іміджу банківської системи в умовах кризи* / С. Круглик, О. Єременко // *Вісник НБУ*. – 2009. – № 2. – С. 50-54.
3. Внукова Н.М. *Банківські операції: розрахункове та кредитне обслуговування підприємств: навчальний посібник*. / Н.М. Внукова. – Х: ВАТ «Модель Всесвіту», 2002. – 512 с.
4. Губарь О. *Кредитні ставки ідуть у вільне плавання* / О. Губарь // *Коммерсант*. – 2010. – № 3. – С. 15-20.
5. Дубницький В. *Споживче кредитування та перспективи його розвитку в Україні* / В. Дубницький, Р. Лісна, К. Кузьміна // *Коммерсант* – 2009. – № 10. – С. 8-13.
6. Римар С. *Споживчий кредит – підвищення життєвого рівня споживачів* / С. Римар // *Банківська справа*. – 2010. – № 4. – С. 16-20.

Рецензент: д-р екон. наук, проф. **О.С. Іванілов**, Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури, Харків.

ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЕ КРЕДИТОВАНИЕ В УКРАИНЕ: АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

С.Ю. Белоусова

В статье рассмотрены и проанализированы теоретические аспекты потребительского кредитования, изменения процентной ставки в условиях кризиса и организация потребительского кредитования в банках. Рассмотрены последние исследования ведущих украинских экономистов и финансистов и опыт иностранных банков. За последние годы в экономической политике Украины были достигнуты определенные успехи – рост реальных доходов населения и значительное расширение объемов банковских кредитов физическим лицам. Наряду с этим возникло много проблем в организации потребительского кредитования, которые подробно рассматри-

ваються в даній статті. Також розглянуті перспективи розвитку цього виду ссуды в майбутньому.

Ключевые слова: потребительский кредит, кредит, процентная ставка, платежеспособность, кризис.

CONSUMER CREDIT IN UKRAINE: ANALYSIS AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN CRISIS

S. Y. Belousova

The paper reviewed and analyzed the theoretical aspects of consumer credit, interest rate changes in crisis and the organization of consumer credit in the banks. We consider the latest research from leading Ukrainian economists and financiers and the experience of foreign banks. In recent years, the economic policy of Ukraine have been some successes - the growth of real incomes and a significant expansion of the volume of bank loans to individuals. Along with this there arose many problems in the organization of consumer credit, which are discussed in detail in this article. Also consider the future development of this type of loan in the future.

Keywords: consumer credit, credit, interest rate, solvency crisis.

Білоусова Світлана Юрїївна – студентка кафедри “Фінанси і кредит”, Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури, Харків, e-mail: sb1989@ukr.net.